

שלח לחמך על פני המים

מים ראשונים: בכתיבת מדרש זה הסתייענו רבות במהדורה ביקורתית ועדכנית של קהלת רבה, כולל פירוש המדרש, בידי **מנחם הירשמן, ראובן קיפרווסר בהוצאת מפעל המדרש שליד מכון שכטר למדעי היהדות**. בעזרת מהדורה זו וכן קהלת רבה שבהוצאת המדרש המבואר, תרגמנו גם קטעים מסוימים לעברית על מנת להקל בקריאה רציפה ולמעט בהפניה להערות שוליים. אך אלה האחרונות התרבו משום מה, לפיכך מומלץ מאד לשלוח את לחם מדרש זה פעמיים על המים. פעם אחת בקריאה רציפה ללא הערות השוליים ופעם שנייה בקריאה עיונית איתן.

קהלת רבה פרשה יא¹

"שֶׁלַח לְחֶמֶךָ עַל פְּנֵי הַמַּיִם כִּי בָרַב הַיָּמִים תִּמְצָאָנֻךָ" (קהלת יא א), אמר ר' ביבי: אם בקשת לעשות צדקה, עשה אותה עם עמלי תורה, שאין מים האמור כאן אלא דברי תורה, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה).²

אמר ר' עקיבא: כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים, ונצטערתי על תלמיד חכם אחד שהיה בה ונטבע. וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתי שהיה יושב לפני ושואל שאלות.³ נמתי לו: בני, היאך עלית מן הים? אמר לי: רבי, בצלותך⁴ טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו, עד שהגיעוני ליבשה.⁵ אמרתי לו: בני, מה מעשים יש בידך? אמר: כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד מסכן, אמר לי: זכי בי,⁶ ונתתי לו עיגול אחד.⁷ אמר: כמה דיהבת לי נפשי במתנדך כן יתיבה לך נפשך.⁸ וקראתי עליו: "שלח לחמך על פני המים".⁹

מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול ונטלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין. כשראו שצרתן צרה, אמרו: בואו ונשתתף בצידה שלנו.¹⁰ אם נמות - נמות כולנו, אם נחיה - נחיה כולנו.¹¹ האיר המקום עיניהם ונטלו גדי אחד וצלו אותו ותלוהו במערבה של ספינה. באה חיה גדולה לריחו והתחילה גוררת בה עד שהשליכה למים מהלכין והלכו.¹² כיון שהגיע ונכנסו לרומי, ספרו המעשה לר' אליעזר ור' יהושע וקראו עליהם: "שלח לחמך על פני המים".¹³

¹ למידע כללי וחלקי על מדרש קהלת רבה, ראו כאן. חלוקת המדרש בדפוסים המודרניים, כולל מאגרים אלקטרוניים דוגמת ספריא ופרויקט הש"ת, היא עפ"י החלוקה לפרקי המגילה. זו חלוקה מודרנית שבאה לנוחיות הקורא ובהתאמה לפרקי הספר שנוצרו בסביבות המאה ה-11 בידי חוקרים נוצרים. החלוקה המקורית הייתה לארבעה ומאוחרת יותר לשלושה סדרים.

² התורה נמשלת למים וגמילות חסדים נמשלת ללחם. הדרשן מדגיש שטוב לשלב גמילות חסדים עם עמלי התורה. ראה גמרא עבודה זרה יז ע"ב בכיוון הפוך, על תלמידי חכמים שהיו שהתעסקו רק בתורה והיו ששלבו גם גמילות חסדים והיו עדיפים.

³ ר' עקיבא מגלה את אותו תלמיד חכם שהיה סבור שטבע בים, יושב לפניו בבית המדרש ושואל שאלות. ואגב אורחא למדנו שבקפוטקיא, המזוהה היום עם העיר **קפדוקיה** שבטורקיה (אסיה הקטנה), הייתה קהילה יהודית פעילה. ראו גם מסכת יבמות פרק טז משנה ז שרבי עקיבא יורד לנהרדעא שבבל לעבר השנה. אולי היו יציאות אלה בשל רדיפות וגזירות הרומאים בארץ.

⁴ נמתי - אמרתי, בצלותך - בתפילתך. ידע אותו תלמיד חכם שרבי עקיבא התפלל עליו.

⁵ ראו מקור סיפור זה בתוספתא יבמות יד ה (מובא גם בגמרא יבמות קכא ע"א ושם נוסף גם סיפור אחר שהתלמיד חכם שניצל היה רבי עקיבא והמספר הוא רבן גמליאל, ראו שם). הדיון שם הוא הלכתי בדין מים שיש להם סוף ומים שאין להם סוף, היינו ימים שאיננו יודעים עד להיכן הם מגיעים ואיננו מכירים את כל החופים שסביבם, לגבי היתר אישה שבעלה נעלם בים. והרי לנו דוגמה יפה כיצד מדרש האגדה לוקח מקרה שנדון בהלכה ומחברו לדברי אגדה ומוסר ועד ספר קהלת מגיע.

⁶ זכה בי, תקיים בי מצוות צדקה. והוא לשון עניי ארץ ישראל כשהיו מבקשים צדקה (ויקרא רבה לד בדברינו **מצוות צדקה**).

⁷ ככר לחם קטנה (כעך, בייגל) ואפשר שהוא גם עיגול תאנה היינו דבלה (גמרא סוכה יב ע"א, תוספתא סוכה ג טו).

⁸ העני ברך את אתו תלמיד חכם שנתן לו מאכל: "כמו שנתת (השבת) לי את נפשי במתנתך, כך תינתן לך נפשך".

⁹ ורבי עקיבא מסכם שזו דוגמה לפסוק בקהלת: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו". ראה מעשה זה בנוסח אחר באבות דרבי נתן נוסח א פרק ג שם רבי עקיבא כבר ביקש להתיר את אשתו של אותו אדם: "מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. פעם אחת הלך וישב בספינה בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא ובא לפניו ב"ד להעיד על אשתו להינשא. עד שלא הגיע עת לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו. א"ל: את הוא שטבעת בים?! א"ל: הן. - ומי העלך מן הים? א"ל: צדקה שעשיתי היא העליתי מן הים. א"ל: מאין אתה יודע? א"ל: כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו: רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח ר' עקיבא ואמר: ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר: שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא א), ועוד כתב: וצדקה תציל ממות (משלי י ב)". ראה דברינו **מעשה בחסיד אחד**.

¹⁰ במצרכים שלנו. ראו בראשית רבה ס א שאדם שיוצא לדרך יקפיד להצטייד היטב. ובגמרא הוריות י ע"א כן הסיפור על ר' יהושע שלקח עמו צידה מספיקה להפלגה בים ביודעו שאחת לשבעים שנה עולה כוכב שמטעה את הספינים.

¹¹ האם נהגו כהלכה? ראו גמרא בבא מציעא סב ע"א בדין שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים שאינו מספיק לשניהם. נראה שהם נהגו כבן פטורא ולא כרבי עקיבא. ראו השיר **בן פטורא ועוד שניים מאת יעקב בן קטורה**.

¹² המשיכו במסעם בים.

¹³ ר' אליעזר ור' יהושע קראו על יורדי הספינה. נראה שכאן המשמעות של שלח לחמך על פני המים חזקה בהרבה מזו שבסיפור הראשון. כאן נשלח הלחם ושותף ביושר בשעת מעשה בין האנשים כאשר היו אלה תקועים בין מים לשמים ובסכנת חיים. ואגב

בר קפרא היה מטייל על שוניתא דימא דקסרין, ראה ספינה שטבעה בים הגדול ואנטיפוטא עולה מתוכה ערום.¹⁴ כאשר ראה אותו, בא אצלו ושאל בשלומו ונתן לו שתי סלעים.¹⁵ מה עשה? הכניסו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו עוד שלשה סלעים אחרים, שאמר: אדם גדול שכמותו, אוסיף לו עוד שלושה סלעים.

לאחר ימים, נתפסו יהודים בספספסא זו.¹⁶ אמרו: מי ילך ויפייס עלינו? אמרו: ילך בר קפרא שהוא חשוב במלכות. אמר להם (בר קפרא): יודעים אתם שאין המלכות הזאת עושה דבר בחינם! אמרו לו: יש כאן חמש מאות דינרים, קח אותם ולך פייס עלינו. לקח אותם ועלה למלכות. כשראה אותו אנטיפוטא, עמד על רגליו ושאל בשלומו. אמר לו: למה יצטער רבי לכאן? אמר לו: מבקש אני ממך שתרחם על היהודים האלה. אמר לו: יודע אתה שזו המלכות אינה עושה כלום בחינם. אמר לו: יש עמי חמש מאות דינרים, קח אותם ופייס עלינו. אמר לו: אלה חמש מאות הדינרים יימסרו לך חֲלָף חמישה הסלעים שנתת לי, ואומתך ניצולת חֲלָף מאכל ומשתה שהאכלת והשקית אותי בביתך ואתה לך בשלום ובכבוד רב. וקראו עליו: "שלח לחמך על פני המים".¹⁷

רבי אלעזר בן שמוע היה מטייל על חוף הים הגדול. ראה ספינה המיטרפת בים. כהרף עין טבעה וטבע כל מה שהיה בה. ראה אדם אחד שישב על קרש מקרשי הספינה, ומגל לגל עלה ליבשה. מכיוון שהיה ערום, הסתתר בחוף הים. אירע זמנם של ישראל לעלות לרגל.¹⁸ אמר להם: מבני עשו אחיכם אני, הבו לי כסות קטנה ואתכסה בה, מפני שהפשיטני הים ולא ניצל עמי כלום. אמרו לו: כך יופשטו כל בני אומתך. תלה עינו וראה את רבי אלעזר שהיה מטייל בניניהם. אמר לו: רואה אני שאתה אדם זקן ומכובד באומתך ואתה חפץ בכבוד הבריות. פרנס אותי ותן לי כסות שאכסה בה בושתי שהפשיטני הים. היה רבי אלעזר בן שמוע לבוש שבע איצטלות, פשט אחד ונתן לו. וחזר והובילו לביתו והאכילו והישקהו ונתן לו מאתיים דינרים והרכיבו ארבעה עשר פרסאות ועשה לו כבוד גדול, עד שהכניסו לביתו.¹⁹

לאחר ימים, מת הקיסר הרשע ומינוהו מלך תחתיו.²⁰ גזר על אותה העיר: כל הגברים להריגה וכל הנשים לביזה. אמרו לר' אלעזר בן שמוע: לך ופייס עלינו. אמר להם: יודעים אתם שזו המלכות לא עושה דבר בחינם. אמרו לו: יש כאן ארבעה אלפים דינרים. קח אותם ולך ופייס עלינו. לקח אותם ועלה ועמד על שער המלכות. אמר להם: לכו ואמרו למלך שאיש יהודי אחד עומד על השער ורוצה לשאול בשלומה של המלכות. והכניסוהו.²¹ כאשר ראה אותו המלך, זרק עצמו מעל הכיסא ונפל על פניו. אמר לו: מה מעשיו של אדוני כאן, ולמה הצטער אדוני (לבוא) עד לכאן? אמר לו: בגין שתרחם על היהודים של אותה מדינה²² ותבטל את אותה הגזרה. אמר לו: כלום כתוב בתורתכם שקר? אמר לו: לא. אמר לו: לא כתוב בתורתכם: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' (דברים כג ד), למה? "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים". וכתוב: "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא" (שם) – ואני, לא בן עשו אחיכם אני? ולא גמלו לי חסד! ומי שעובר על התורה חייב מיתה. אמר לו רבי אלעזר בן שמוע: אף על פי שהם חייבים לך, תעזוב ותרחם עליהם. אמר לו: ואתה יודע שהמלכות הזאת לא עושה כלום בחינם. אמר לו: יש עמי ארבעת אלפים דינרים, קח אותם ותרחם עליהם. אמר לו: ארבעה אלפים הללו יהיו לך חֲלָף שתי מאות שנתת לי. וכל העיר תינצל בזכותך חֲלָף המאכל והמשקה שהאכלת והשקית אותי בביתך.

אורחא, אנו שומעים גם על ר' יהושע ור' אליעזר ששהו באותה עת ברומא, בדומה לר' עקיבא לעיל. חכמי ארץ ישראל היו יוצאים לשליחויות שונות בחוץ לארץ לשמירת קשר עם השלטונות ועם קהילות ישראל בפזורה. ראו הערה 9 לעיל.

¹⁴ אנטיפוטא הוא בעל משרה ברומא. מושל העיר, proconsul. מן הסתם נטרפה ספינתו.

¹⁵ אבל הבין שאין זה מספיק ואי אפשר לשלח את האיש הזה במצבו זה ככה לדרכו. ומכאן המשך הסיפור.

¹⁶ נשבו יהודים או נלקחו לעבודת המלך מהכפר המוכר היום בגליל בשם ספסופה. ראה אזכור מקום זה בתלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ח הלכה ד בסיפורים על רב איסי ועל זעיר בר חנינא שניצודו בספסופה ואיך הצליחו להשתחרר. ושם דווקא נראה שמדובר בסתם שודדים. ראו שם גם איך ריש לקיש מאיים על שודדים שגזלו את ארנקו של ר' יוחנן ומחזיר אותו לו.

¹⁷ הסוף הטוב ומוסר ההשכל הם ברורים, כפי שנראה גם בסיפורים נוספים להלן. אך לסוף המעשי של סיפור זה יש שתי אפשרויות קריאה: אחת, שהייתה רשות גבוהה יותר מעל אותו אנטיפוטא שאותה צריך היה לשחד (והאנטיפוטא היה נציג השלטון בארץ). השנייה, שאנטיפוטא זה הוא הרשות העליונה. בהתאם לכך, ניתן לקרוא את השורות האחרונות בהם נפגש בר קפרא עם האנטיפוטא והשיח ביניהם והוויתור הסופי על הכסף, בשתי קריאות שונות. וסביר שאת חמש מאות הדינרים שאנטיפוטא העניק לבר קפרא, החזיר בר קפרא לקהילת ספסופה.

¹⁸ להלן מסתבר שהיה זה בחג הסוכות מה שמתאים לעניינינו. האם נוכל ללמוד מכאן שהיו עליות לרגל גם אחרי החורבן? ספק גדול, אבל המדרש בשלו.

¹⁹ ופרש ר' אלעזר מהחבורה שעלתה לרגל, אולי וויתר עליה לגמרי בשל אירוע זה! ולפי מספר הבגדים שלבש ר' אלעזר, נראה שהיה זה דווקא עליה לרגל לחג הפסח (שנהגו גם אחרי החורבן).

²⁰ את אותו איש שר' אלעזר טיפל בו. ומן הסתם לא מדובר בקיסר שברומא, אלא בניציב שבארץ.

²¹ בנוסח אחר, המלך אמר: העלו אותו.

²² עיר.

והיכנס לבית גנזי וקח לך שבעים מלבושים שלובשים חלף הלבוש שנתת לי, ולך בשלום לאומתך והם נעזבים בגינך. וקראו עליו: "שלח לחמך על פני המים".²³

מעשה היה באדם אחד שבכל יום היה לוקח כיכר לחם אחת וזורק לים הגדול. יום אחד הלך וקנה דג וקרעו ומצא בו אוצר.²⁴ אמרו לו: זה האיש שקם לו כיכר הלחם וקראו עליו: "שלח לחמך על פני המים".²⁵

אמר ר' יצחק: מעשה היה בפרגמוטיט²⁶ שהיה מהלך בדרך. פגע בו סרדיוט אחד.²⁷ כשהן מהלכין זה עם זה קשר עמו חיבה. כיון שנכנסו לעיר הכניסו עמו והאכילו והשקהו.²⁸ לאחר ימים נתפס אותו פרגמוטיט שהיה מוכר בגדים מגואלים בדם. שמע אותו סרדיוט ובא אליו.²⁹ שאל: מה אתה עושה כאן? סיפר לו את המעשה. אמר לו: כשאתה יוצא לדין, אמור להם: פלוני יודע עלי זכות. שלחו והביאוהו.³⁰ אמרו לו: מה זכות אתה יודע לזה? אמר להם: אחיו של נידון למוות היה חייב לי (כסף) ולא היה לו מה שיתן לי ולקחתי את בגדיו ונתתי אותם לזה שימכור אותם לי.³¹ אמרו: נאמן מנאמן מקובל, והוא יצא לדימוס.³² וקראו עליו: "שלח לחמך על פני המים".

ר' אלעזר ברבי סימאי פתר באברהם אבינו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה אמרת: "ואקחה פת לחם" (בראשית יח ה), חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבוא. במדבר, שנאמר: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (שמות טז ד), בישוב, שנאמר: "ארץ חטה ושעורה" (דברים ח ח), לעתיד לבוא, שנאמר: "יהי פסת בר בארץ" (תהלים עב טז). אמרת: "ורחצו רגליכם", חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבוא. במדבר, שנאמר: "וארחצך במים" (יחזקאל טז ט), בישוב, שנאמר: "רחצו היזכור" (ישעיה א טז), לעתיד לבוא, שנאמר: "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון" (שם ד ד). אמרת: "יוקח נא מעט מים" (בראשית י ד), חייך אני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבוא. במדבר, שנאמר: "עלי באר" (במדבר כא יז),³³ בישוב שנאמר: "ארץ נחלי מים" (דברים ח ז), לעתיד לבוא, שנאמר: "והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וכל הגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים" (יואל ד יח). אמרת: "והישענו תחת העץ" (בראשית י ד), חייך אני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבוא. במדבר, שנאמר: "פרש ענן למסך" (תהלים קה לט), בישוב שנאמר: "בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" (ויקרא כג סב), לעתיד לבוא, שנאמר: "וסוכה תהיה לצל יומם" (ישעיה ד ו).³⁴

²³ דברים שכתבנו בהערה 17 לעיל תקפים גם כאן, כולל הכסף שהשליט העניק לר' אלעזר. וכאן יש גם מחווה אישית בדמות המלבושים שמסמלים גם מעמד וכבוד שניתן לאדם מהמלכות. ראה דברינו [הבגדים שמכבדים את האדם](#) בפרשת תצוה וכן [הגר שביקש להיות כהן גדול](#) בפרשת במדבר.

²⁴ ראו הסיפור על יוסף מוקיר שבת בגמרא שבת קיט ע"א שמצא מרגלית בדג שקנה לכבוד שבת.

²⁵ כבר תמחו פרשני המדרש על משל זה מה פשר השלכת כיכר לחם לים הגדול וכי יאכיל בכך את כל דגי הים? והאם אין בכך איסור בל תשחית וביזוי אוכלים? להלן נראה זריקת אוכלין לבריכה של דגים, אבל לים הגדול? נראה שיש כאן הד לאיזו אמונה ומנהג עתיקים שהים פולט אוצרות ומי שיתן לים גם יקבל בחזרה. (עד היום אנשים משוטטים לאורך החוף בתקווה למצוא מציאות, ראה גמרא נדרים נ ע"א שרבי עקיבא העשיר מאיל (חרטום) של ספינה שנפלט מהים). ואולי מנהג זה הוא גם מעין מתן לפיו של השטן ופיוס של הים שיתרצה בכך ולא ייקח דברים גדולים יותר: ספינות וחיי אדם (יונה?). האם היה זה מנהג של בני משפחות יורדי הים? האם הוא מוכר גם בתרבויות אחרות כמוטיב ספרותי כלל אנושי? נשמח לשמוע לקח טוב מפי שואבי המים.

²⁶ סוחר.

²⁷ חייל, איש צבא, שומר העיר. הפגיעה לא הייתה לרעה כפי שעולה מהמשך הסיפור, אלא פשוט פגיה. נפגשו. הצטלבו דרכיהם.

²⁸ הסוחר את החייל.

²⁹ שאולי שמר שם בבית העצורים.

³⁰ כאן קיצר המדרש. האיש הובא לדין ואמר שיש מי שילמד עליו זכות ושלחו והביאו את הסרדיוט ושאלו אותו וכו'.

³¹ שימכור בשבילי, שהרי הוא סוחר. והבגדים התלכלכו בדם משום שהוצא להורג.

³² הסוחר השתחרר.

³³ ראה דברינו [שירת הבאר](#) בפרשת חוקת.

³⁴ אחרי כל הסיפורים הגענו אל חג הסוכות בו נקראת מגילת קהלת ולאברהם ראשון האושפיזין בסוכה שמן הסתם ישמח לשמוע מדרש זה בעת שיתארח בסוכה. נראה שמקור המדרש הוא בבראשית רבה פרשה מח סימן י פרשת וירא ועבר לגוללים רבים. ראו מקבילה בשמות רבה כה ה שמשבח את אברהם: "עליו הכתוב אומר: מתהלך בתומו צדיק (משלי כ ז), זה אברהם דכתיב ביה: התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז א). אשרי בניו אחריו". ראו גם מקבילה במדרש במדבר רבה יד ב שמשלב גם את הפסוק באיוב מא ג: "מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא". הוא פותח שם במי "שאינו לו נכסים ועושה צדקה וגמילות חסדים, מי שאין לו בנים ונותן שכר סופרים ומשנים, מי שאין לו בית ועושה מזוזה מי שאין לו טלית ועושה ציצית וכו' ", עובר לאברהם כנ"ל, מוסיף בשבחו: "שהכיר מעצמו להקב"ה ולא היה אדם שלימד אותו היאך להכיר את המקום" ומסיים ביוסף "שמר את השבת עד שלא ניתנה התורה" ולפיכך זכה אפרים בנו להקריב ביום השביעי הוא שבת. ראה דברינו [ויהי ביום כלות – ויקריבו הנשיאים](#) בפרשת נשא.

שמות רבה כז פרשת יתרו – יתרו ומשה³⁵

"וישמע יתרו", זהו שכתוב: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת יא א) - וכי בני אדם שוטים הם שנותנין לחם על פני המים? ועל מי אמר? על יתרו שנתן לחמו למשה, שנאמר: "קראן לו ויאכל לחם" (שמות ב כ). הוי: "שלח לחמך על פני המים" - זה משה, שנאמר: "כי מן המים משיתיהו" (שמות ב י). למה? "כי ברוב הימים תמצאנו" - "ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים"³⁶.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) קהלת פרק יא פסוק א – פירוש חקלאי

שלח לחמך על פני המים. פשוטו של פסוק להיות זורע במקום שיש שם לחלוחית מים שהזרע מתברך: כי ברוב הימים. בימי קציר: תמצאנו.³⁷ ופירוש על בעלי צדקה. אמר רב פפי: אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמילי תורה, שהם עמלים שנמשלה למים.³⁸

אבן עזרא על הפסוק בקהלת – תגלה נדיבות גם למי שאינך מכיר

שלח לחמך - יזהיר מי שיש לו שיהיה נדיב ותהינה ידו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר. ויש אומרים כי אלו המים הם מימי בריכה ויש שם דגים ואין לנו צורך לפירוש הזה.³⁹

אלשיך על הפסוק בקהלת – צדקה בעילום שם, המעלה השביעית

הנה הרמב"ם ז"ל בהלכות מתנות עניים (פרק י הלכה ז-ט) מונה שבע מעלות הצדקה זו למעלה מזו, והעולה על כולן היא שאין הנותן יודע מי מקבל ולא המקבל יודע מי נותנה. ולמעלה מאלו מעלה שמינית היא החלואה. בא שלמה פה ומייצע את האדם (איך) ידבק במעלה השביעית שאין הנותן ומקבל יודעים זה מזה. והמשיל אותה אל משלח לחמו על פני המים. והוא כי כאשר אם ישלח איש ככר לחם שיצוף על פני מי נהר דרך הילוכו, ואחר מהלך מה ימצאה איש וישלח ידו ויקחנה, נמצא כי המשלחה לא ידע מי נוטלה והנוטל לא ידע למי הוא.⁴⁰

**שבת שלום ומועדים לשמחה
מחלקי המים (עם קצת לחם)**

³⁵ נתנו את הכבוד והבכורה למדרש קהלת רבה, נטעם מעט גם ממדרשים אחרים ומפרשני המקרא.

³⁶ יתרו שלח את לחמו על משה שהמים כרוכים בשמו. וכבר הערנו שמתן מחסה לאדם שבורח ממלכות מצרים אינו דבר של מה בכך. יש כאן גם סיכון רב שאפשר שהוא נרמז בלחם המתמוסס במים. אבל זכה יתרו ומצא את לחמו בכבוד הגדול ובזבח שעשו לכבודו משה, אהרון וכל זקני ישראל בתחילת פרשת יתרו היא פרשת מתן תורה הנושאת את שמו של יתרו (ובתוכם זכור שהוא גם מחזיר את הלחם, היא ציפוריה אל בעליו). נראה שברוח מדרש זה מפרש רש"י את הפסוק בקהלת כשהוא אומר: "שלח לחמך על פני המים - עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד (שלא תראנו עוד), כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים. כי ברוב הימים תמצאנו - עוד ימים באים ותקבל תשלומך. ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב) קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד. מה היה סופו? נעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובניו לישיב בלשכת הגזית". עד כאן לשון רש"י. ומדרש נחומא פרשת יתרו סימן ד מדגיש את הלחם לדורות שזכה בו יתרו: "הקנינים הבאים מבניו של יתרו: ובני קיני חתן משה, עליהם נאמר: שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא) - בשכר קראן לו ויאכל לחם ונאמר במשה כי מן המים משיתיהו. זכו בניו של יתרו לישיב בלשכת הגזית". ואנו נוסיף שבלשכת הגזית למו את מלחמתה של תורה ואין תורה אלא מים. ובמה התורה נקנית: "כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחיה ובתורה אתה עמל" (מסכת אבות פרק ו משנה ד).

³⁷ כאן אולי המקום להזכיר את הדואליות שבמילה "ימים" בפסוק: ימים במובן מאגרי מים - Seas או ימים במובן של זמן - Days.

³⁸ בפירוש השני, חוזר בעל פסיקתא זוטרתא לדברי רב ביבי בקהלת רבה (שהפך כאן לפפי) בשבח הצדקה לעמלי התורה. אך בפירוש הראשון הוא מציע פשט פשוט וארצי. שלח לחמך הוא ביטוי ספרותי ואלגורי לעבודת האדמה אשר תחזיר לך מברכתה.

³⁹ את פירוש רש"י כבר הזכרנו בהערה לעיל שהולך בדרך מדרש שמות רבה: אל תאמר בלבך שאדם זה שוב לא תראה אותו ולפיכך אין לך לעשות איתו טובה, כי עוד תיפגשנה דרכיכם. אבן עזרא מפרש לכאורה באופן דומה: תעשה טוב ותגלה נדיבות למי שאתה מכיר ולמי שאינך מכיר. אבל אבן עזרא לא מפרש (אין בידינו) את החצי השני של הפסוק שמנמק מדוע תעשה כך. אפשרות אחת היא שפשוט אבד לנו המשך פירושו של אבן עזרא. אבל אם נניח שלא כך, וששתיקה זו היא מכוונת, עדיין ניתן להסביר אותה בשני אופנים: כדבר שהוא פשוט, שהפסוק עצמו מנמק: "כי ברוב הימים תמצאנו". או אולי בדרך אחרת, שאבן עזרא סבור שהחצי השני של הפסוק איננו סיבה לעשיית הטוב, אלא רק קביעה שכן עשוי לקרות. אתה תעשה טוב ותשלח לחמך על פני המים בלי חשבונות, לפניך מוכרות ולשאינן מוכרות. אבן עזרא גם מוסיף גם פירוש פרוזאי למדי שמדובר במי שיש לו בריכת גידול דגים (בשונה מהזורק לים לעיל בקהלת רבה), אבל דוחה אותו. אין צורך לפירוש זה הוא קובע. אז למה הוא מביא אותו?

⁴⁰ חזרנו אל מצוות הצדקה והתמיכה בעמלי התורה בה פתחנו. אלשיך ממשיך בפירושו שם שהמעלה השביעית מתקיימת גם במתן צדקה באמצעות גזבר - "והגזבר יתן לאחד הדלים אשר לא ידע מי נתנה וגם הנותן יסכל מי מקבלה, כי יד גזבר כמים הניגרים יהיה". והוא מוסיף לטוב את מעלת מתן צדקה באופן זה ואומר: "כי הנה מצינו שעל ידי צדקה יעשיר איש ... עשר בשביל שתתעשר. וגם מצינו שנותנת חיים לעושיה ... אך הימצא יחד שניהם חיים וממון כאחד לא מצינו". אבל ב"מתן בסתר שלא ידע זה מזה, יביא את שניהם כאחד". "כי ברוב הימים תמצאנו" - אלה החיים שירבו ימך, "ותמצא את לחמך שהוא הממון ויהיו לך שניהם".